

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1925-06-16, iš Kauno - į Būgius

Vanduk

Vanduk,

1. Nusamdžiau butą. Už 300 į mėnesį [1]. Jei bus šaltoka - reikės mokėti 250. Nuo 15 rugs. pas Žmuidzinavičių [2]. Tuo tarpu Kaune yra Naruševičius [3] - nori butą (dabartinį) baldyti ir moliavoti. Aš jam dar nieko nesakiau. Parašyk Lastienės [4] adresą - aš jai pasiūlysiu šį butą, jei jie jau nori.

2. Per šventą Antaną (birž. 13 d.) buvau Baibokuos ir Biržuos (automobiliu). Labai ant manęs barėsi, kam tavęs neatavežiau. Ir baisiai tave visi gyrė - kad gera ir „priimna žmonelė“. Net nesmagu kartais būdavo. Ims tave garbinti, bet, atsižvelgiant į Adolfą [5], susigriebia: „Visos marčios geros, tik bėda, kad su Adolfiene [6] nesusikalba“. Taip prie kompanijos kalbama. Šiaip man motutė [7] sakė, kad tu jai esanti lyg duktė. Tėvas [8] irgi daug kalbėjo, o ypač dėdė [9] (kur su „piela“ [10]). Jiedu abu su Adolfu dejavo dėl savųjų „pielų“. Bet buvo ir šit kas... Motutė užsiminė, kad nebėra Kazimiero [11], kurs viską pasako - tai, reiškia, nori sužinoti, ar nėra su tavim taip, kaip dabar yra [12]. Kalba (prie kompanijos) nususuko, aš nieko nepasakiau. Buvo Baibokuos ir Kirša [13]. Su juo buvom ir Biržuos - pilį apžiūrėjom.

3. Su Vaclovu [14] - nelaimė. Buvo paraližo priepuolis - kraujas išsiliejo, buvo atėmę visą vieną pusę. Kraują nuleido - paskui pasidarė geriau, dabar guli, šandie eisiu atlankyti; vakar mačiau Mykolą [15]. Pavojus jau praėjo, bet užtat reikia labai ilgaus ir gero poilsio. Kraujo išsiliejimas panašus kaip Būgai [16]. Smulkmenų dar nežinau, šandie sužinojęs - daugiau parašysiu. [1r] // [1v] //

4. Nuo šandie pradeda pas mus pietus valgyti Adolfas su Viera [17]. Katrytė [18] žada važiuoti tikrai nuo pirmo.

5. Fakultetas nubalsavo anglų literatūros reikalą atidėti rudeniiui (rudenį svarstys). Reiškia, lieka Liuteris [19]. Atsiųsk poperį su savo parašu sutarčiai [20].

6. Atėjo pakvietimas 50 litų - matyt, Klimos [21] siūsta. Nesuskubau atsiimti. Bet jeigu perlaidoj nėra įrašytas adresas Ukrainoj (kur reikia siųsti), tai jį tuojau atsiųsk, nes jo neturiu ir pinigų negalėsiu išsiųsti.

7. Šandie Šimkaus [22] koncertas [23] (apsistojo „Metropoly“). Vakara užėjau atlankyti jo - kortoms lošia. Pralošė 350 (liko be cento). Sėdo už jį atsilošti Kirša - ir tas paskutinius litus pralošė.

8. Užsienio reikalų ministerijai parašiau rašinių [24]. Iš tos priežasties Vokiečių knygynui jau sumokėjau 200 litų, liko skolos 47 litai.

9. Konspektą rašyti baisiai tingiu. Geriau atsisakysiu turbūt apie romantizmą skaityti [25], - geriau straipsniai rašyti.

10. „Ryte“ Jakštas [26] didžiausią gvoltą pakėlė, kam Meno mokykloj nuogas „natūrščicas“ piešė, pavadino „Meno ir pornografijos mokykla“ [27]. Taip skandališkai dar niekas nerašė.

Kaip tu laikais? Lietus lyja? Kaune labai lyja kasdien, net gatvės patvinsta. Laucevičienės [28] laiško neradau, bet Tadu [29] taip jį atpasakojau. Buvo Mincė [30] (man esant Baibokuos) vieną dieną, išlaikė kvotimą ir išvažiavo.

Skubu rašyt (eisiu į Šimkaus repeticiją ir Vaclovą).

Rašyk, kaip gyveni – ir kloniokis!

Ar Tėvas atvažiuos į Parodą?

Bal

Antradienis. [2r] // [2v] //

KOMENTARAI

- [1] „Kaune nuo 1924 m. ankstyvo rudens iki 1925 m. rudens gyvenom Tomo Naruševičiaus namuose Donelaičio Nr. 14, mediniame namuke, salkoje, kieme; nuo 1925 m. rugsėjo mėn. – Prūsų g-vėje inž. Okunio namuose“ (Vanda Sruogienė, „Balio Sruogos gyvenvietės“, in: *BLKMČ BS*). Sruogų šeima Prūsų gatvėje gyveno iki 1927 m. rudens. „[1925–]1926 m. gyvenome Kaune, Žaliajame kalne, Prūsų gatvėje, vienuose namuose su Seimo atstovu K. Raliu ir J. Pronskum“ (Vanda Sruogienė, „Iš mūsų bendro gyvenimo“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 127).
- [2] Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966), tapytojas, grafikas. Balys Sruoga planavo butą nuomotis iš jo, tik vėliau pasikeitus nuomos kainai šio sumanymo atsisakė: „Žmuidzinavičius – kaulė. Kai išlaukiau buto visą vasarą, dabar jis man pranešė, kad butas kainuosiąs nebe 300, kaip sukalbėta, bet 400, tiktai jisai esą nepaprastai gerą savo širdį rodydamas man atiduosiąs už 350. // Aš jam padėkojau ir pasakiau – tegu apžioja šuniui uodegą. Radau kitą butą – ant kalno, netoli jūsų, 3 kamb. ir virtuvė, gražus, 300 litų, už 1/2 metų iš kalno. Samdau“ (Balio Sruogos laiškas Vincui Krėvei, Kaunas, iki 1925-08-15, in: *LLTI BR*, f. 51, b. 176, l. 1r).
- [3] Tomas Naruševičius (1871–1927), diplomatas, inžinierius. 1924–1927 m. Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkas.
- [4] Petronėlė Sirutytė-Lastienė (1897–1981), pedagogė, vertėja. Nuo 1923 m. dėstė istoriją Kaune Suaugusiųjų gimnazijoje.
- [5] Adolfas Sruoga (1887–1941), vyresnysis Balio Sruogos brolis, inžinierius, pašto, telefonų ir telegrafų valdybos direktoriaus padėjėjas.
- [6] Tatjana Zavarina-Sruogienė (1889–1979), Adolfo Sruogos žmona. „Tatjana buvo rusė, labai poniška, išsilepinusi, nieko neveikdavo. Mėgo prabangą, tuščią gyvenimą“ (Salomėja Balčiūnaitė-Sruogienė-Kaziliūnienė, „Balio Sruogos gimtinė Baibokuose“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 16); „O ji buvo tikra ragana“ („[Onos Bagdonaitės atsiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Ibid.*, p. 149).
- [7] Agota Lomanaitė-Sruogienė (1867–1930), Balio Sruogos motina.
- [8] Pranciškus Sruoga (1846–1931), Balio Sruogos tėvas, ūkininkas Baibokuose.
- [9] Aniolas Lomanas (1865–1945), Balio Sruogos dėdė, motinos brolis. Kaip teigia Balio Sruogos pusbrolis, „... mes jį vadindavome paskutiniu dėde iš Jutiškių – išėjo užkuriomis į Vabalninko parapiją Strazdžių kaimą. [...] Aniolas buvo flegmatikas, linksmo būdo, mėgdavo alutį, daug, nors ir lėtai šnekėdavo, juokaudavo“ (Mikalojus Lomanas, „Apie Balio Sruogos senelius ir prosenelius“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 18–19).
- [10] Antanina Varebauskaitė-Lomanienė (1872–1943), Balio Sruogos dėdės Aniolo Lomano žmona. „Jo žmona Antanina priešingo charakterio: visada susiraukus, nepatenkinta, nuolatos persekiodavo vyrą“ (Mikalojus Lomanas, „Apie Balio Sruogos senelius ir prosenelius“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 19).

- [11] Kazimieras Sruoga (1899–1974), jauniausias Balio Sruogos brolis, ekonomistas, spaudos darbuotojas. 1925 m. Sankt Galleno prekybos institute Šveicarijoje baigęs mokslus, į Baibokus dar nebuvo grįžęs. Kazimieras Sruoga, studijuodamas Miunchene kartu su Baliu Sruoga, parašydavo tėvams ir apie brolio gyvenimą. Jis pirmasis pranešė ir apie 1924 m. pavasarį planuotą Balio Sruogos santuoką su Vanda Daugirdaite: „Tai tik parašiau jam laišką ir neiškenčiau nepasakęs apie mūsų planą, kviesdamas jį dalyvauti „iškilmėj“ – ar nepyksi, Vandukai? Vis tiktai jis nėra blogas žmogus ir gal iš visų mano brolių geriausias“ (Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, iki 1923-10-16, in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 17, kn. 1, sudarė Algis Samulionis, Neringa Markevičienė, parengė Neringa Markevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2021, p. 385). Balio Sruogos tėvai buvo išsižeidę, kad apie vestuves sužinojo ne iš būsimo jaunikio, o per kitus sūnus – Kazimierą ir Juozapą, kurie artimiau bendravo su namiškiais. Balys Sruoga apie būsimas vedybas ketino pranešti tik baigęs studijas Miunchene: „Aš kartą Juozui laiške kažkaip parašiau, kad aš manau Klaipėdoj apsigyventi (apie mūsų sumanymą nieko neminėjau). // Tai jis parašė apie tai mano namiškiams. O namiškiai šiek tiek išsižeidę, kad aš pats nieko apie tai nerašiau. // Dabar man klausimas – ar Kazys bus jam ką apie mūsų sumanymą pasakęs, ar ne? Ir ką jis namo rašė? // Aš mat iki kvotimų namiškiams apie tai nieko nenorėjau rašyti, o dabar...“ (Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Būgius, iki 1923-10-31, in: *Ibid.*, p. 389).
- [12] „Tuo laiku laukiau Dalios“ (Vandos Sruogienės pastaba). Dalia Sruogaitė gimė 1925-08-15.
- [13] Faustas Kirša (1891–1964), poetas. 1925 m. Lietuvių rašytojų ir žurnalistų sąjungos pirmininkas, literatūrinio žurnalo *Baras* redaktorius. „Baliui grįžus iš Vokietijos, vedus ir apsigyvenus Kaune, Kirša mūsų namuose buvo kasdienis svečias, globojamas ligoje, guodžiamas blogai nusiteikęs“ (Vanda Sruogienė, „Iš Balio Sruogos ir Fausto Kiršos santykių“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 132). Vėliau bičiuliškas santykis pasikeitė: „Kai Balys pradėjo dirbti universitete, santykiai su Kirša pamažėle ėmė atšalti, gražus bendradarbiavimas spaudoje baigėsi. Prasidėjo reikštis nuomonių skirtumai, dažnėjo ginčai. Būta išpūdzio, kad Kirša pavydi senam draugui: šis grįžo iš Muncheno su diplomu, gavo gerą tarnybą, o jisai neformaliomis studijomis nieko nelaimėjo, vėl užėmė tą pačią poziciją laikraščių redakcijose. // Pagaliau po Vytauto Didžiojo komiteto paskelbtojo literatūros konkurso ilgų metų bičiuliai tapo priešais“ (Idem, in: *Ibid.*).
- [14] Vaclovas Biržiška (1884–1956), bibliografas, teisininkas, publicistas. Nuo 1922 m. LU (vėliau VDU) teisės, bibliografijos, knygos istorijos dėstytojas. Artimas Balio Sruogos bičiulis: „...su jo mirtimi aš nustojau geriausio prieteliaus, su kuriuo mane gyvenimas rišo jau nuo 1919 m. ir gal kurio vieno dėka aš pats dabar gyvas esu, nes man 1925 m. susirgus, jis daugiausia mane ir gelbėjo, ir dienas, ir naktis sėdėdamas prie manęs ir pavaduodamas mano vargšę Olą, ieškodamas po įvairias žydų lindynes ledo, dėlių, pagaliau pats mane nugabendamas į ligoninę...“ (Vaclovo Biržiškos laiškas Vandai Sruogienei, iš Pinnebergo – į Čikagą, 1947-10-21, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 373). Plačiau apie Vaclovo Biržiškos sveikatą ir Balio Sruogos slaugą žr. 1925-06-20 laišką, in: LLTI BR, f. 53, b. 520, l. 1r.
- [15] Mykolas Biržiška (1882–1962), literatūros istorikas, publicistas, Vaclovo Biržiškos brolis. 1922–1939 m. LU (VDU) dėstytojas.
- [16] Kazimieras Būga (1879–1924), kalbininkas. „1924 m. birželio mėn. gavęs atostogų, išvyko į Aukštadvarį tyrinėti to krašto dzūkų tarmės ribos. Rinkdamas medžiagą persišaldė, susirgo, kaip iš pradžių manyta, gripu. Liga persimetė į smegenis. Lapkričio 25 d. jis buvo paralyžiuotas, o naktį iš gruodžio 1-osios į 2-ąją mirė“ (plačiau žr. „Kazimieras Būga“, in: https://lt.wikipedia.org/wiki/Kazimieras_B%C5%ABga, 2023-07-01). Kazimieras Būga buvo Balio Sruogos dėstytojas Petrograde, todėl ši žinia jį sujaudino: „Petrapilyje B. S. susitikdavo su K. Būga, klausydavo jo paskaitų universitete, vedė užrašus, kuriuos brangino, dažnai naudodavo“ (Vanda Sruogienė, „Paaiškinimai ir priedai“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 410).
- [17] Vera Zavarina-Jablonskienė (1904–1978), Balio Sruogos brolio Adolfo Sruogos žmonos Tatjanos Zavarinos-Sruogienės sesuo, kalbininko Jono Jablonskio sūnaus, lakūno, aviacijos majoro Vytauto Jablonskio (1898–1963) žmona.
- [18] Katrytė, nenustatytas asmuo.

[19] Arthur Luther, *Geschichte der russischen Literatur*, Leipzig: Bibliographisches Institut, 1924.

„Kauno universitete B. Sruoga skaitė didžiąją rusų literatūros kursą, išdėstydamas juos maždaug keturių semestrų ciklais. Pastovūs, pakartoti ne mažiau kaip aštuonis kartus iš jų buvo rusų tautosaka, senoji rusų literatūra (iki XVII a. pabaigos), naujoji rusų literatūra (XVIII a. ir XIX a. pirmoji pusė), rusų literatūra XIX a. antroje pusėje“ (Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Vaga, 1986, p. 208). Studentai žinojo, kad „ruošti rusų literatūros egzaminui geriausia iš A. Liuterio vadovėlio ar jo vertimo į rusų kalbą“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 211).

Balys Sruoga buvo ypač reiklus studentams, kurie, remdamiesi šia knyga, ruošėsi pas jį laikyti rusų literatūros egzaminą: „Štai mano rankose: Arthur Luther. *Geschichte der russischen Literatur*. Pirkau šią knygą Kauno Laisvės alėjoje, vokiečių knygyne pas Pribačių. Turėjau tą pačią knygą ir į rusų kalbą verstą, bet kažkas iš kolegų ją man „nuskolino“. Mokiausi rusų literatūros iš vokiško vadovėlio, norėdamas nušauti iš karto du zuikius: viena – iš geriausio Europoje rusų literatūros žinovo Lutherio, antra – tuo pačiu mokiausi ir vokiečių kalbos (nes greitai turėjau laikyti jos egzaminą).

Pasiruošęs rusų literatūrą pagal Lutherio vadovėlį, einu egzaminuotis. Traukiu bilietą ir pasakoju. Tik profesorius Sruoga sustabdo ir klausia:

– O kur tamsta radai taip parašyta?

– Aš be jokios dvejonės jam ir sakau:

– Lutherio knygoje.

Tada jis manęs klausia:

– Sakyk tamsta, ar esi mokinys, ar studentas? Ar tamsta mokaisi, ar studijuoji?

Iš pradžių lyg nieko nesuprasdamas atsakau:

– Nugi studentas ir studijuoji.

– Taigi jei tamsta esi studentas ir studijuoji, reikia vadovautis ne tik Lutheriu, bet perskaityti keletą (dešimt) knygų, kad galėtum susidaryt savo nuomonę ir ją man patiekti. Prašau ateiti laikyti egzamino kitą kartą“ (plačiau žr. „[Jono Petrausko atsiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 202–203).

Rašytojo skaitytų rusų literatūros paskaitų autografus lietuvių kalba žr. Balys Sruoga, *Rusų literatūros istorijos kursas*, [be datos], rankraštis, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 590, [du bloknetai be lapų numeracijos]; *Rusų literatūra*, [be datos], rankraštis, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 5700, [XVIII a.-I] l. 1–50r, [XVIII a.-II] l. 1–109r, [XIX a. pirma pusė], l. 55–24r, [XIX a. pirma pusė, Puškinas], l. 1–71r–v; Paskaitos iš rusų literatūros, [be datos], rankraštis, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 5763, l. 1–53r–v; *Senoji rusų literatūra*, [be datos], rankraštis, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 5754, l. 1–133r–v.

[20] „Apie kokią vertimą Balys čia kalba – neatsimenu“ (Vandos Sruogienės pastaba). Spėtina, kad toliau galvota apie iš prancūzų kalbos versto brolių Alfredo ir Moriso Croiset *Graikų literatūros istorijos vadovėlio* rengimą spaudai. Antanas Smetona, kurį Balys Sruoga laikė geru redaktoriumi ir stilistu, paprašytas bendradarbiauti vertimo klausimu, šio pasiūlymo atsisakė: „Smetona atsisakė redaguoti Croiset. Aš su Baltūsiu susilojojau. Kaip toliau bus – neišaiškinau dar. Dar reikės derėtis“ (žr.

1925-06-20 laišką, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 520, l. 1r). Nuspręsta leisti Vladimiro Šilkarskio parengtą knygą tokia pačia tema: „Fakultetas nusprendė spausdinti Šilkarskio „Graikų literatūros istoriją“ – tokio didumo, kaip Croiset. Konkurencija! Šiandie Voldemaras žadėjo atsiųst rankraštį“ (žr. apie 1925-06-20 laišką, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 519, l. 1r).

[21] Klementina Kopystinskaitė, Kazimiero Daugirdo pagalbininkė Būgių ūkyje. „Daugirdas iš Ukrainos buvo parsikvietęs buvusią tarnaitę Klementiną, senyvo amžiaus moterį, kurią vėliau vedė. Sruogienė prisipažino man nemažai dėl jos ašarų išliejusį. Klementina buvo labai nervinga, staigaus būdo, blogai nusiteikusi. Nors širdį ji turėjo...“ („[Onos Savickaitės-Butkienės atsiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 153).

[22] Stasys Šimkus (1887–1943), kompozitorius, dirigentas, pedagogas. 1924–1927 m. Klaipėdos muzikos mokyklos direktorius. Balys Sruoga buvo geras Stasio Šimkaus draugas ir talkininkas. Dar dirbdamas Klaipėdoje, Balys Sruoga „dalyvavo Klaipėdos muzikos mokyklos veikloje (kaip „psichologas ekspertas“ buvo stojamųjų egzaminų komisijos narys, skaitė atskiras paskaitas, nuo naujųjų mokslo metų rengėsi dėstyti estetikos ir meno istorijos kursą)“ (Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Vaga, 1986, p. 179).

- [23] Kauno spauda ragino nepraleisti svarbaus įvykio Lietuvos muzikiniame gyvenime – retos galimybės paklausti Klaipėdos [Stasio Šimkaus] konservatorijos mokinių koncerto: „Mūsų jaunos muzikos kultūros gyvenime kažkaip netikėtai pasireiškė naujas galingas veiksnys – tai Klaipėdos Konservatorijos mokinių orkestras, kuris šį pavasarį įvairiuose miestuose jau suruošė pirmuosius simfonijos koncertus. Koncertai buvo jau Klaipėdoje, Šilutėje, Šiauliuose ir Panevėžy, o šandie, birželio 16 d., tasai orkestras pirmą kartą koncertuoja Kaune Valstybės teatre. Buvusiuose koncertuose jaunasai orkestras turėjęs nepaprastą pasisekimą. Klaipėdoje erdvi Šaulių namų salė (1000 su viršum vietų) nesutalpino publikos, norėjusios koncertan patekti). Mažoje Šilutėje publikos buvo pilna „Germanijos“ salė. Šiauliuose tekę net policijos pagalbos šauktis, nes bilietai iš anksto visi buvo išparduoti, o vakare dar pora šimtų žmonių ėmė grūstis prie įėjimo salėn trukdydami praeiti turintiems bilietus. Panevėžy taip pat pritrūko bilietų, nors Šaulių teatras talpina apie 600 žmonių. Klaipėdos vokiečių spauda įdėjo apie pirmuosius šio orkestro koncertus dideliai prielankių atsiliepimų. Šilutės „Memeländische Rundschau“ pažymi, kad tokios orkestrinės muzikos Šilutėje nebuvo girdėta ir tokio orkestro, kaip gegužės 28 d. Šilutėje koncertavusis Klaipėdos Konservatorijos orkestras, nebuvo dar matyta. „Memeler Dampfboot“ pastebi, kad šis yra mokinių orkestras, tačiau jų grojimas „nemokiniškas“. Toli gražu neprielankus lietuviams Klaipėdos „Volkstimme“ aprašydamas pirmąjį koncertą, pažymi, kad lietuviai tokiu uolumu siekia kultūros, kad šiai tautai užtikrinta vieta kultūringų tautų šeimoje. Šandie išgirsime Klaipėdos Konservatorijos orkestrą Kaune ir apie jį galėsime patys pasakyti savo nuomonę, bet iš praeitų koncertų pasisekimo atrodo, kad tasai orkestras daro lyg triumfo eiseną per sužėlusį Lietuvos muzikos gyvenimo dirvoną, rėždamas pirmą, bet plačią ir reikšmingą vagą“ („Klaipėdos Konservatorijos koncertai“, in: *Rytas*, Kaunas, 1925-06-16, Nr. 127, p. 3).
- [24] Neaišku, apie kokius konkrečius rašinius, skirtus Užsienio reikalų ministerijai, Balys Sruoga užsimena (jie neįtraukti į rašytojo darbų bibliografiją, žr. Algis Samulionis, Balio Sruogos raštų bibliografija, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1970, p. 57–58, 82–83 106–107).
- [25] Rašytojas daug vėliau skaitė paskaitas apie Romantizmą, žr. Balys Sruoga, Vakarų Europos Romantizmas. Paskaitos, 1946, [rankraštis], in: LLTI BR, f. 1, b. 5750, l. 1–97r; Vokiečių Romantizmas. Paskaitos, [1941], [rankraštis], in: LLTI BR, f. 1, b. 5747, l. 1–126r–v.
- [26] Adomas Jakštas (tikr. Aleksandras Dambrauskas) (1860–1938), kunigas.

[27] Adomas Jakštas, „Menas ir kūryba. Meno ir pornografijos mokykla“, in: *Rytas*, Kaunas, 1925-06-13, Nr. 125, p. 3; Idem, in: *Ibid.*; 1925-06-14, Nr. 126, p. 2-3; Idem, in: *op. cit.*, 1925-06-16, Nr. 127, p. 2. Šiame straipsnyje Adomas Jakštas dalijosi kritiškais mintimis apie provokatyvią Kauno Meno mokyklos mokinių darbų, sukurtų per mokslo metus, parodą, kurią surengė mokyklos pedagogai: „Man čia tepaaiškėjo tik du dalykai: vienas, kad Meno mokykloje tikrai mokoma meno kūrybos, antras, kad šalia meno čia diegiama atviriausia pornografija ir varomas dorų moterų ir pačių mokinių tvirkinimas. Apie vieną ir antrą aš laiku savo pareigą šiame straipsny atskirai pakalbėti“ (Adomas Jakštas, „Menas ir kūryba. Meno ir pornografijos mokykla“, in: *Rytas*, Kaunas, 1925-06-13, Nr. 125, p. 3).

Adomui Jakštui labiausiai užkliuvo, kad parodoje nemažai realistiškai perteiktų apsinuoginusių moterų atvaizdų: „Nuogų vyrų teparodyta tik vienas, o nuogų moterų – apie dešimtį, o gal net ir daugiau. Nuoga moters figūruoja čia įvairiausiose pozose: ir stovinti, ir sėdinti, ir gulinti, ir už užpakalio, ir iš pryšakio. Tame gi piešime neprisileista jokio idealizavimo, jokio miglotumo, anaipol, – stengtasi nuogos moters kūnas atvaizduoti su fotografišku realizmu lyg paskutinio jos gimdymo organų plaukelio...“

Kai pernai S. Šemerys buvo paskelbęs šlykštų „Himną mergaitei“ su aiškiais aliuzijomis į mergaitės lyties organus, tai visi vienu balsu yra pavadinę tą eilėraštpalaikį pornografija. Nūn tie moteriškos lyties organai mūsų M. mokykloje atvaizdint[i] beveik visose en face pieštose nuogybėse. Kas gi čia yra, jei ne dešimteriojai padidinta pornografija?! Nes žodžiais niekadose tiek nesuterši svetimos vaizdinties, kiek realistišku teptuku“ (Idem, in: *Ibid.*; 1925-06-14, Nr. 126, p. 2).

Adomas Jakštas atkreipė dėmesį į pozavimo etapą. Būsimiems dailininkams, siekiantiems pažinti ir atvaizduoti žmogaus kūno anatomiją, jis pasiūlė rinktis ne gyvus modelius, o „mirusių moterų ir mergaičių lavonus: „Lavone juk per kelias dienas nuo mirties visos gyvojo kūno formos lieka nepakitėjusios. Tų moteriškų lavonų pigiai būtų galima gauti Kauno ligoninėse. Lavonai dar ir tuo geri, kad jie nereikalingi poilsio; juos gali piešti ištisą dieną ir naktį, o taipgi jų net ir norėdamas niekuo nepapiktinsi...“ (Idem, in: *op. cit.*).

Gyvų modelių Adomas Jakštas dailininkams pirmiausia siūlė paieškoti jų pačių šeimos aplinkoje. Straipsnio autorius buvo įsitikinęs, kad nė viena menininko šeimos moteris nenorėtų tapti „nuogu modeliu“ (Idem, in: *op. cit.*).

Straipsnyje keltas klausimas, kur Meno mokykla randa gyvų modelių: „Čia aš prašyčiau publikos rimčiau susidomėti, nes pasakysiu tikrai stebinančią naujieną: M. mokyklos vedėjai gyvais modeliais savo moteriškoms nuogybėms renkas daugiausia mūsų valdininkų žmonas ir „Aušros“ gimnazijos mokines“ (Idem, in: *op. cit.*). Šios moterys ir merginos sutinka pozuoti dėl vargo ir neturto (už pozavimą per mėnesį mokama po 200–300 litų). Meno mokykla kaltinta moterų išnaudojimu, jų dvasios stiprybės pažeidimu: „Sutikusi už pinigus pardavinėti savo nuogumą moteriškė labai lengvai gali imti verstis ir savo kūno pardavinėjimu. [...] Ji čia lengvai gali gauti isterijos, jei jos neturėjo ir padidinti ją, jei jau buvo turėjus. Nes dorai moteriškai, stojant nuogai pirmą kartą prieš vyrus, moralė kančia, be abejo, yra pragariška“ (Idem, in: *op. cit.*, p. 3). Piešimo procesas, Adomo Jakšto įsitikinimu, kenkia ir vyrams, nes pažeidžiama ir jų moralė, jie skatinami negerbti moters.

Meno mokykla kritikuota dėl negatyvios įtakos, daromos mokiniams: „Ji rodo savo mokiniams moterį-patele, moterį-gyvulį, moterį, nuvainikuotą, išvilkotą ne tik iš rūbų, bet ir iš visų jos dvasios pajėgų, su vienu tik gyvulišku kūnu vyrų gyvuliškiems instinktams kurstyti. Tai yra morališkas moters išžaginimas, jos vertybės paminimas po kojų ir drauge pačių vyrų, jos nuogumą bepiešančių, tvirkinimas. Jei tai daro mokiniai, savo mokytojų verčiami, jie dar galima pateisinti; bet kas tas nuogybes pamėgsta ir con amore jas piešia, tas jau tuomi pat nustoja garbingo dailininko vardo ir virsta paniekos vertu pornografu. Tai yra neatmainomas dailės dėsni: nuogybės užmuša dailininką, nes jos yra dailės sifilis“ (Idem, in: *op. cit.*, p. 3).

Adomas Jakštas ragino atsakyti apsinuoginusių moterų ir vyrų piešimo praktikos, kuri pačiai mokyklai daug kainuoja ir kurios paskui realiaame gyvenime nepanaudosi. Jis pabrėžia, kad garsūs Lietuvos dailininkai – Čiurlionis, Varnas, Žmuidzinavičius – apsiėjo be nuogybių. Pasak Adomo Jakšto, reikia atsakyti ankstesnės praktikos: „Nuogi modeliai tur būt sukrauti savo amžių atgyvenusios buržujinės dailės archyvan. M. mokyklos mokiniai užtektinai ras sau gyvų, tik ne nuogų, modelių savo draugų ir draugių tarpe. Tuomet tik ši mokykla paliaus buvus pornografijos, bet taps tikra meno mokykla“ (Idem, in: *Rytas*, Kaunas, 1925-06-16, Nr. 127, p. 2). Kad įvyktų toks pasikeitimas, Adomas Jakštas siūlė įsikišti valdžiai, visuomenei: „Padaryti galą tai įsisenėjusiai rutinai tegalėtų valdžia ir visuomenė, ypač pačios moters. Valdžia per Švietimo ministeriją turėtų Meno mokyklai visai uždrausti nuogų gyvų modelių vartojimą, o išleidžiamus tam pinigus paskirti neturtingų mokinių pašalpai. Visuomenė spaudoj to uždraudimo privalėtų iš valdžios reikalauti, nes gyvų nuogų modelių palaikymas yra priešingas ne tik visuomenės dorai, bet ir socialiai teisybei. Pagaliau moters, taip uoliai dalyvaujančios aboliucionizmo judėjime ir besistengiančios apsaugoti mūsų mergaites nuo prostitucijos, tais pat pamatais turėtų kelti viešus protestus ir prieš bjaurų moterų pažeminimą, tiek kartų jau įvykusį Meno mokyklos sienose“ (Idem, in: *Ibid.*).

[28] Gabrielė Petkevičiūtė-Laucevičienė (1876–1938), Tado Petkevičiaus vyresnioji sesuo.

[29] Tadas Petkevičius (1893–1964), teisininkas, diplomatas. 1922–1927 m. URM juriskonsulas.

[30] Mincė, nenustatytas asmuo.